

**А. Хасанбаева, М. Инаятова, А. Неъматова**

# **АДЕП**

Жалпы орто билим берүүчү  
мектептердин 2-классы  
үчүн окуу китеби

Төртүнчү басылышы

Өзбекстан Республикасынын  
Элге билим берүү министрлиги  
тастыктаган

**«O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi»**

Мамлекеттик илимий басмасы

Ташкент — 2018

**УЎТ: 17=512.154(075.2)**  
**КБТ 74.200.51**  
**Н 30**

Рецензенттер: **М. Куранов** — педагогика илимдеринин доктору;  
**З. Замонов** — ЎзМДТУнун докторанты;  
**Н. Розубаева** — Ташкент шаарынын Үчтепа районундагы 62-мектептин мугалими;  
**Ш. Эгамбердиева** — Кашкадарыя облусу Касан районундагы 95-мектептин директору.

## Шарттуу белгилер:



— муну билип ал;



— табышмакты тап;



— сөздүктү дептериңе көчүр жана маанисин эсте тут;



— макалдарды жаттап ал;



— суроо-тапшырмалар;



— суроолор;



— тапшырма;



— сабак аяктады.

**Республикалык максаттуу китеп фондунун каражаттары эсебинен  
басылды.**

ISBN 978-9943-07-616-7

© **А. Хасанбаева жана б.**, 2011, 2018.

© «**О‘zbekiston milliy ensiklopediyasi**»

Мамлекеттик илимий басма үйү, 2011, 2018.



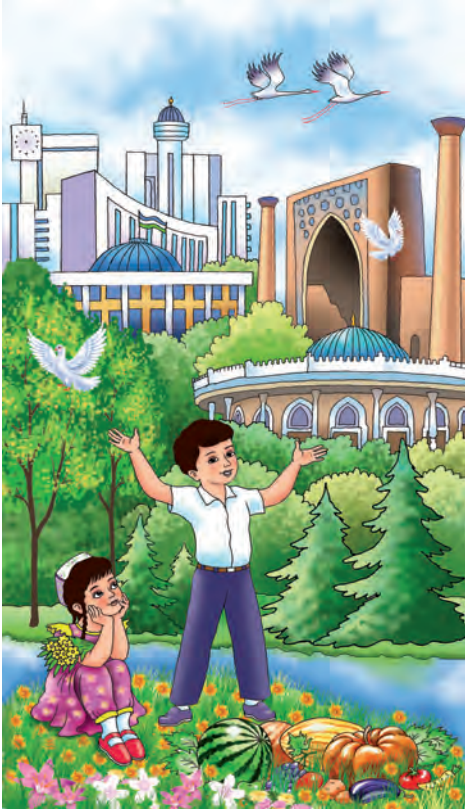
# I. БИЗДИН МЕКЕНИБИЗ — ӨЗБЕКСТАН

## АТА МЕКЕН



Биздин Мекенибиз Өзбекстан деп аталат. Анын мындай аталышы Конституциябызда белгилеп коюлган. Ташкент шаары мамлекетибиздин борбору болуп эсептелет.

## Мекен – Эне



Сен төрөлгөн  
Ушул үй.  
Куттуу жерди  
Дилден сүй.

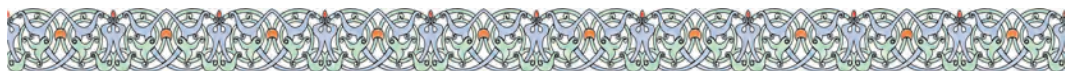
Теңдеши жок  
Ал жалгыз.  
Эч нерсеге  
Алмашкыс.

Кооз, көркөм  
Ушул журт.  
Топурагын  
Көзгө сүрт.

*Турсунбай Адашбаев*



1. Жогорудагы сүрөттөрдө эмнелер берилген?
2. «Мекен – Эне» ырын оку жана жаттап ал.



Адам төрөлгөн, өсүп-улгайган үй, маале, айыл жана шаар Мекендин ичиндеги кичинекей Мекен болуп саналат.



Өз киндик каны тамган, ата-бабалары жаткан ата журтун дүйнөдө теңдешсиз, ыйык Мекен деп билген адамдын максат-мүдөөсү анык, ар-намысы бийик болот.



Чоңдордун жардамында “...ата журтун дүйнөдө теңсиз, ыйык Мекен деп билген адамдын максат-мүдөөсү анык, ар-намысы бийик болот”, деген сүйлөмдүн маанисин билип ал.



Мекени бардын дөөлөтү    .





## АТА-БАБАЛАРДЫН МУРАСЫ – СЫЙМЫГЫБЫЗ



Биздин өлкөбүз улуу ойчулдар, кол башчы, акын жана даанышмандардын Мекени.

Биз Мекенибиздин наамын дүйнөгө тааныткан Абу Райкан Беруний, Амир Темура, Мырза Улукбек жана башка көптөгөн улуу инсандардын урпактарыбыз.

Алардан адеп-ахлактуу болуу жана билимдин баалуулугу жөнүндө баалуу ойлор мурас болуп калган.



1. Журтубуздун байыркы шаарларынын атын ата.
2. Жогорку сүрөттөрдө кайсы улуу инсандарыбыз берилген? Улуулардын жардамында сүрөттө берилген ата-бабаларыбыз жөнүндө билип ал.





Жакшы кулк жакшылыктын белгиси.

*Абу Райкан Беруний*

Аз-аз үйрөнүп аалым болоор,  
Тама-тама көл болоор.

*Алишер Наваий*

Билеги күчтүү бирди жыгат,  
Билими күчтүү - миңди.

Күч адилеттүүлүктө.

*Амир Темура*





## УЛУУ БАБАЛАРЫБЫЗДЫН ҮЛГҮЛҮҮ ИШТЕРИ

### Хусейндин тилеги



Улуу бабаларыбыз тынымсыз түрдө өз билимдерин өркүндөтүп келишкен. Көптөгөн китептерди окушкан. Мисалы, улуу мекендешибиз Абу Али ибн Сина 10 жашка чейин математика, логика, геометрияга тиешелүү билимдерди алган. Анын чыныгы аты Хусейн болуп, Бухаранын Афшана кыштагында төрөлгөн.

Айтымдарга караганда, Хусейн 17 жашка чыкканда Бухаранын амири ооруп калат. Ал амирди оорудан айыктыргандан кийин, амир андан “Эмне тилегиң бар?”, – деп сурайт. Хусейн амирдин китепканасында баасы жок билимдер казасы – табылгыс китептер жана кол жазмалар көп экендигин жакшы билчү. Ошондуктан ал эч ойлонбой туруп амирден китепканадан пайдаланууга уруксат сурайт.





Улуу окумуштуу Абу Али ибн Сина шакирттерине жазып калтырган үгүт-насааттарында 18 жашка чейин алган билими бүтүн өмүрүнө жеткендигин айтып өткөн.



Адептүү, билимдүү жана акылдуу, эмгекчил, ыймандуу перзент ата-энесинин гана эмес, ошону менен бирге жалпы коомдун эң чоң байлыгы болуп саналат.



1. Жогорудагы аңгеменин негизинде китептин адамдын жашоосунда туткан орду жөнүндө пикир билдир.
2. Эң жактырган китебиң кайсы?
3. Абу Али ибн Сина шакирттерине кандай үгүт-насааттарды жазып калтырган?





## II. ҮЙ-БҮЛӨ – ЫЙЫК ТУРАК

### АТА-ЭНЕ – ЫЙЫК ЖАНА КУТТУУ ИНСАНДАР



1. Кайсы сүрөттө перзенттик адебине туура келбей турган жагдайлар сүрөттөлгөн?
2. Сүрөттөрдө үй-бүлө мүчөлөрүнө камкордук эмнелерде көрүнөт?



## Перзенттик бурчтары (үгүт-насааттар)

- ◆ Ата-энеге дайыма урмат-сый көрсөтүү.
- ◆ Ата-эне чакыраары менен заматта алдыларына жетип баруу.
- ◆ Ата жана эне менен сүйлөшкөндө нааразыланбоо, жинденбөө.
- ◆ Ата жана эне менен сүйлөшкөндө үндү бийик көтөрбөө.
- ◆ Ата-эненин уруксатысыз саякатка чыкпоо.
- ◆ Ата-энени кубантууга умтулуу.
- ◆ Ата-энени ыйык тутуу, анткени бардык жакшылыктарга алар себепчи.

*Хусейн Ваиз  
Кашифийден*



**Бурч** — аткарылышы зарыл болгон милдет.



Ойлоп көр, сен кандай перзентсиң?





## ҮЙ-БҮЛӨДӨ МЕНИН ОРДУМ

### Ага-ини, эже-сиңди кандай болушу керек

Эй перзент!

Ага инини, эже сиңдини туура жолго башташы, коргоп, колдоп-кубатташы керек. Ага билбегендерин үйрөтүшү, сылыктык менен туура жолду көрсөтүшү зарыл. Аны жакшы көрүүгө аракет кылуусу керек. Ини жана сиңди да ага-эжени урмат кылууда кемчилдикке жол бербестиги, алардан эч нерсесин кызганбастыгы, көралбастык кылбастыгы керек.



Текстке өз мамилеңди билдир.  
Өзүңдүн кандай ага же эже экендигиң  
жөнүндө айтып бер.



Агам – тирегим,  
Иним – билегим.

## Үй-бүлөлүк салттар

Салт деген эмне? Салт – муундан-муунга өтүүчү эреже, каада, үрп-адат жана башка амалдар болуп эсептелет. Мына ушулардын бир үй-бүлөгө мүнөздүүлүгү үй-бүлөлүк салт болот. Мисалы, бир өнөрдүн муундан-муунга өтүп уланып барышы, ошол муунга гана мүнөздүү болгон илим-билимге, өнөргө кызыгуу, бир буюмду укумдан-тукумга жеткирип бере алуу сыяктуулар болуп саналат.





1. Сүрөттөрдө кандай үй-бүлөлүк салттар көрсөтүлгөн?
2. Үй-бүлөңдүн салттары жөнүндө айтып бер.



## КАРЫСЫ БАР ҮЙДҮН ЫРЫСЫ БАР



Сүрөттөргө байкоо сал. Улууларга көрсөтүлүп жаткан урмат-сый жөнүндө айтып бер!

### **Чоң уул** (заманбап жомок)

Бир айылда абышка менен кемпир жашаптыр. Алардын үч уулу шаарда жашашат экен. Ортончо жана кенже уулдар ата-энелеринин алдына бат-бат келишип, кабар алышса, чоң уул болсо таптакыр келбейт экен.



Абышка-кемпир аны аябай сагыныптыр. Асмандагы булуттар, ал тургай канаттуулар аркылуу да чоң уулга салам жолдошуптур. Кантишсе да чоң уул келе бербептир. Ошондо байкуш эне уулунан кабар алуу үчүн шаарга аттаныптыр.

Кемпирди неберелер тосуп алышыптыр. Бирок ал алып келген сары май менен сүр эттер неберелерге жакпаптыр. Бизге апабыз: “Бирөөнүн колунан эч нерсе алып жебегиле, деп айткан”, – дешиптир алар. Чоң эненин көңүлү аябай ооруптур. Чоң уулунун жумуштан келишин да күтпөй, айылына кайра тартыптыр.

*М. Убайдуллаева*



Эмнеге эне уулу менен неберелеринен капа болду?





### III. АДЕПТҮҮЛҮК — АДАМДЫН КӨРКҮ

#### ЖАМААТ ЖАЙЛАРДА ӨЗҮН АЛЫП ЖҮРҮҮНҮН АДЕБИ



Көчө, мектеп, транспорт, эс алуу жайлары, кино, театр, музейжана сейилбак жамаат жайлары саналат. Жамаат жайларында өзүн алып жүрүүнүн бир нече эрежелери бар: таза кийин; баарына сылык мамиледе бол; транспортто улууларга орун бер; адамдардан бир нерсе сурамакчы болсоң, оболу салам берип, кечирим сура, соң сура; чоң жолдо коопсуздук эрежелерине амал кыл.

#### Тетирбай

Биздин Тетирбай дайым  
Жумуш жасайт тескери.  
Жаңгак салып папкага,  
Үйдө калат дептери.

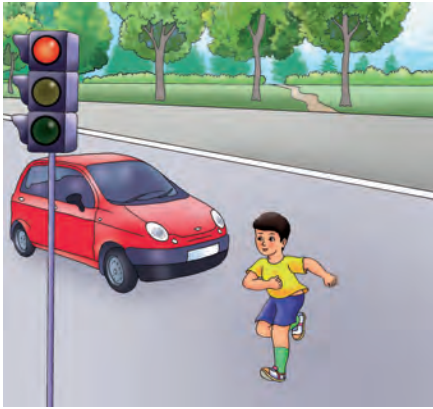


Танаписте башкалар  
Эшик жакка шашылат.  
Тетирбай болсо дайым,  
Терезеге асылат.

*Кудайберди Камилов*



1. Ырдагы жагдайды көз алдыңа келтир. Эмнени туйдуң? Өз мамилеңди билдир.
2. Эмне үчүн Тетирбайдын жасаган кылыктарын жаман деп эсептейсиң?



1. Сүрөттөрдө жамаат жайларда өзүн алып жүрүү адеби бузулгандыгы эмнелерден көрүнүүдө?
2. Жамаат жайларда өзүн алып жүрүү адеби дегенде эмнени түшүнөсүң?

Тартип – жасай турган иштерибиздин ар бирин өз убагында ирети менен аткаруу болуп саналат.

*Абдулла Авланий*

Эки адамдын ортосуна уруксатсыз отурганга болбойт.

*Хадис*





## СЫЛЫКТЫК ЖАНА ЖЫЛУУ МАМИЛЕ



1. Сүрөттөрдүн кайсы биринде сылыктык, кайсы биринде жылуу мамилени көрүп турасың?
2. Эмне деп ойлойсуң, апа кызына эмнелерди үйрөтүп жатты экен? Сенин апаң эмнелер жөнүндө насаат айтат?



## АЙЖАН МЕНЕН ГҮЛЖАН

Айжан менен Гүлжан коңшу турушат. Айжандын мүнөзү бир аз курчурраак. Айланасындагыларга мамилеси корс, менсинбей, орой сүйлөшөт.

Ал эми Гүлжан анын тескериси. Баары менен сылык, жылуу мамиледе болот. Ошондуктан аны бардыгы жакшы көрүшөт.

Бир күнү Айжан көчөдө чуркап баратып мүдүрүлүп жыгылды. Буту кайрылып, баса албай калды. Муну көргөн Гүлжан жардамга шашылды.

– Ии, досум Айжан, тура кой, мага жөлөн. Гүлжан Айжандын турушуна көмөктөшүп, кийиминин чаңдарын какты. Жылуу-жумшак сөздөрү менен көңүлүн жубатып, үйүнө киргенге жардам берди.

Гүлжандын бул мамилесинен Айжан уялып калды. Ал да Гүлжандай болууну чечти.



1. Аңгемеден кандай жыйынтык чыгардың?
2. Кандай ойлойсуң, адамдын жылуу мамиледе болуусу эмнелерден көз каранды?



1. Төмөнкү ырды оку. Мазмунун айтып бер.
2. Кыйналсаң, устатыңдан жардам сура:

### Ширин сөз

Дене жараат бүтсө да,  
Тил жарасы бүтпөйт.  
Тилден жапа чексе ким,  
Дил жарасы бүтпөйт.

Жакшы сөз – жан азыгы,  
Ал кубантат жан-дилиң.  
Бир-бириңе ширин сөз  
Айткын досум, келгиниң.

*Дилшат Ражаб*



Буудай наның болбосо да, буудай сөзүң болсун.



Сылыктык жөнүндө ырлардан таап жатта.





## СҮЙЛӨШҮҮ АДЕБИ



### Маектешүү адабинин эрежелери

- ◆ Маектешиңе бийик үн менен сүйлөбө.
- ◆ Анын сөздөрүн ынтаа менен, көңүл коюп ук.
- ◆ Маектешүү учурунда өзүңдү өзүң мактаба.

### Орой сөздөн сактан (аңгеме)

Бир орой бала бар эле. Атасы ага: “Качан орой сөз айтсаң, устунга бирден мык каккын”, – деп буюрду. Биринчи күнү бала устунга он мык какты. Эртеси мык кагуудан оорунуп, азыраак оройлук кылды. Акырындап мыктардын саны азайып отурду. Акыры барып бала устунга мык какпай койду. Анда атасы: “Сылык сөз айтканыңда бирден мыкты сууруп ал”, – деди. Бала атасы



айтканды кылды. Мыктарды сууруп бүткөн күнү абдан кубанды. Бирок устундагы мыктардын орду көзүнө жагымсыз көрүндү. Ошондо атасы:

– Уулум, орой сөздөн адамдардын дилинде жараат калат. Көрдүңбү, эми устундагы тешиктерди жоготуп болбойт, – деди.



Орой сүйлөөдөн кантип кутулууга болот деп ойлойсуң?



Дене жарааты бүтөт, тил жарааты бүтпөйт.

## Акылмандар сүйлөшүү адеби жөнүндө

Ширин сөз мөлтүр сууга окшойт.

Тунук суу каерге агып барса, ошол жерден жыпар жыттуу гүлдөр өсүп чыгат.

*Жусуп Баласагын*



**Мөлтүр** – таза, тунук  
**Жыпар жыттуу** — жагымдуу,  
адам ырахат алуучу.





- ◆ Сылыктык менен жумшак сүйлө.
- ◆ Ачык жүз менен сүйлө.
- ◆ Ойлоп, ыйба менен сүйлө, ойлобостон айтылган сөз бушайман жедирет.
- ◆ Бирөөлөр өз ара сүйлөшүп жатканда арага сөз кошпо, алардын сөзүн бөлбө.
- ◆ Көп сүйлөбө, анткени бул акылдуулуктун белгиси эмес.

*Хусейн Ваиз Кашифийден*





## МАЕКТЕШҮҮ МАДАНИЯТЫ ЖАНА ТЕЛЕФОНДО СҮЙЛӨШҮҮ АДЕБИ



Перзенттерим, адамдар дайыма бири-бири менен мамиледе болушат. Адамдардын дилин оорутпай, алардын көөнүн ала билген инсандар мамиле маданияты жогору адамдар саналышат.

Мисалы, телефондо сүйлөшкөндө да адамдын маданияты билинет.

Телефондо сүйлөшүүнүн эрежелери:

- ◆ трубкуны көтөргөн учурда “Алло” деп жооп бер.
- ◆ маектешиң менен сөзсүз түрдө саламдаш.
- ◆ сүйлөшкөндө “Жакшы”, “Макул”, “Ооба” деген өңдүү сөздөрдөн пайдалан.
- ◆ бирөөгө телефон чалсаң, кыска жана так сүйлө.

**Жакшы сөзгө эмне жетсин!**

*(аңгеме)*

Анвар байке кесиптеши Эркин байкенин үйүнө телефон чалды. Трубкадан жаш



баланын "Ким керек?!" деген үнү жаңырды. Анвар байке шашып калды.

– Саламатсыңбы, тай бала, атаң үйдөбү?

– Ким бул? Кимсиз?! – деп бала салам берүүнүн ордуна дагы суроо жаадырды.



Анвар байке трубканы ордуна койду да, бир аз жеңил тарткандай болду.

*Мирвасил Адылов*



**Мамиле** — сүйлөшүү.

**Кыжаалат болуу** — уялып калуу.



1. Баланын ордуна сен кантип жооп берген болор элең?
2. Телефондо сүйлөшүү адеби жөнүндө эмнелерди билип алдың?





## СЫРТКЫ КӨРҮНҮШ ЖАНА ТЫКАНДЫК



1. Сүрөттөрдү түшүндүр.
2. Тыкан жана тартиптүү досуң жөнүндө айтып бер.





Тыкандык деген эмне?

Оболу, тыкандык деген сөздүн маанисин билип алалы.

Тыкан - жасалган, кооздолгон деген мааниси билдирет. Тактап айтканда, тартипке салынган, жасалган, кооздолгон дегени.

Мына ушул сапаттарга ээ болуу тыкандык болуп саналат. Бардык жерди жыйноо, таза кийинүү, чач, тырмактарга көңүл буруу, окуу куралдарын жакшы тутуу сыяктуу иштер тыкандыктын белгиси эсептелет.

Дене-боюмду күндө  
Мен жакшылап жууймун.  
Тырмагымдан, тишимден  
Кирлерди да кууймун.

*Уйгун*

### **Жүз аарчым**

Алганымда дүкөндөн  
Элең кандай таптаза.  
Сурайм сенден кечирим,  
Кир кылыпмын, карасам.



Уйпаланып чөнтөктө,  
Көп жүрдүң ээ, эзилип.  
Карабайсың жүзүмө,  
Капалыгың сезилип.

Сени жакшы көрөөрүм,  
Билдим азыр өзүм да.  
Айрылаарда өзүңдөн,  
Ыйлап ийди көзүм да.



*Вали Ахмаджан*



1. Сенин жаныңда дайыма жүз аарчы жүрөбү? Аны таза кармайсыңбы?
2. Классыңда кимдин таза, тыкандыгына суктанасың?



Аруу денеге    жолобойт.



**Аруу** — таза, тыкан.





## ЖАКШЫ САПАТ – ИНСАНДЫН КӨРКҮ



Сабырдуулук – кооз сапат.

Сабырлуу болуу бул каалаган нерсеси болбой калса, ага такаат кылуу, нааразы болбостук дегени.

Устат Ризауддин ибн Фахриддин "Сабыр кылуу, кыйынчылыкка чыдоо пайдалуу иш, мындай сапаттагы адам ар нерсеге капа болуп, саламаттыгын жоготпойт", деп уктурган.

Балдарым, силер да кыйынчылыкка сабырлуу болууга азырдан адаттангыла.

### Сабырлуу Кийик (тамсил)

Чөлдө жаныбарлар суу таба албай, суусуздуктан абдан кыйналышты. Алар кудук казууну чечишти. Эң биринчи Арстан иш баштады. Бирок дароо эле чарчап калды. Экинчи болуп Пил жер казууга түштү. Бирок ушундай чоң Пил да бат эле



талыгып калды. Кезек эми Жираф, Карышкыр жана Түлкүгө келди. Көп өтпөй, алар да чарчап калышты. Анткени алар сабыр кылууну билишпейт болчу. Эң аягында ишке баарынан кичине Кийик киришти. Ал назик бутунун туяктары менен казый берип, акыры жерден суу чыгарды.

Сабырлуу Кийик суу ичмекчи болгондорду кубантты.



1. Чөлдө жаныбарлар эмне үчүн күдүк казымакчы болушту?
2. Кийиктин сабырлуу экенин каерден билдиң?



Сабыр кылуу ачуу болсо да,  
жемиши 

т			у	у
---	--	--	---	---

.





## БЕРЕШЕН ЖАНА КИЧИПЕЙИЛ БОЛ



1. Сүрөттө эмне көрсөтүлгөн?
2. Сүрөттүн негизинде кызганчаактык жаман адат экендигин айтып бер.

### Берешендик жана сараңдык

Бир даанышмандан сурашты:

– Кайсы жаман адат башка жакшы сапаттарды жок кылат?



– Сараңдык, – деп жооп берди даанышман. Дагы сурашты:

– Кайсы жакшы сапат башка жаман адаттарды жок кылат?

– Берешендик, – деди даанышман.



1. Берешендик кандай сапат?

2. Берешен болуу үчүн эмне кылуу зарыл?



Берешендик – өзүндө барын башкалар менен тең бөлүшүү болуп эсептелет. Сараң адам материалдык жардам сурап келген адамга бар нерсесин: "Менде жок" деп алдап, бербейт.

Уул-кыздарым, берешендик сапаттардын эң жакшысы, сараңдык болсо адаттардын эң жаманы экендигин эсиңерде туткула.



**Материалдык жардам** — акча же буюм менен жардам көрсөтүү.



Перзенттерим, кичипейилдик кандайдыр бир ишти "Мен кылдым", – деп мактанбай, "Досторум менен бирге, жакын адамдарымдын жардамында аткардым" – деш, жардамы үчүн улуу-кичүүгө ыракмат айтуу болуп саналат.

Кичипейилдик – жакшы сапат. Кичипейил бол, мактанчаак болбо.

Менменсинүүдөн алыс бол.



Менменсинген өз апасына да жакпайт.

### **Кичипейилдик — жакшы сапат, менменсинүү — жаман адат**

Касиет чоң энеси отурган бөлмөгө кирди.

– Ассалому алейкум, чоң эне, жакшы жатып турдуңузбу? – деп, энесинин бетинен өөп койду. Кийин ылдыйга отурду.

– Ваалейкум ассалом, неге ылдыйга отуруп алдың, кел жаныма, – деди Мукаррам эне.

– Жок, чоң эне, төргө, сиздин алдыңызга ата-энемдер отурушат, балдар ылдыйда отурушу керек, – деди Касиет.



– Айланайын, өзүмдүн адептүү кызым, – сүйүнүп кетти чоң эне.

– Чоң эне, адеп деген эмне? – кызыгып сурады Касиет.

– Адеппи? Адеп деген адамдын ким экенин билдирет. Дүйнөгө Күн канчалык керек болсо, адамга адеп да ошончолук зарыл. Сенин чоңдорго салам берүүң, жылмайып, ачык маанай менен "чоң эне", "апаке", "эжеке" деп сүйлөшүңдү көргөн адамдар "Касиет адептүү кыз экен", – дешет. Бирок досторуңа орой сүйлөсөң, адамдарга кабагыңды түйүп карасаң, кир-жуусуз кийимде жүрсөң, бардыгы сенден качат, адепсиз кыз экен, – дейт.

Касиет болсо сүйүнгөндөн чоң энесин кучактап алды.

*Мухаббат*



Аңгемеден жыйынтык чыгар: менмен-синүү менен кичипейилдиктин айырмасы эмнеде экен?



Жакшы сөз – жан азыгы,  
жаман сөз – жан казыгы.



## ӨЗҮҢӨ-ӨЗҮҢ КЫЗМАТ КЫЛУУНУ ҮЙРӨН



1. Сүрөттөрдү түшүндүрүп бер.
2. Кайсы иштериңди өзүң өз алдынча аткара аласың?
3. Өз-өзүнө кызмат кылуу адеби дегенде эмнени түшүнөсүң?



## Мезгил келсе

Ойлонгунуң уул-кыздар,  
Ар кимдин өз кызматы бар.  
Эч өзүңдөн улууларга  
Иш буюруп турбагыла.

Кийимиңди жыйнап дайым,  
Таза туткун өз бөлмөңдү,  
Түйшүктөргө койбогун эч,  
Ата-энең, үй-бүлөңдү.

Китебиңди таза сакта,  
Суктанышсын аны көргөн.  
Мезгил келсе, топчуларды  
Кадоону да өзүң үйрөн.



*Турсунбай Адашбаев*



Даяр тамактын  
даамы **б**     .





## МЕЙМАНДОСТУК — ЖАКШЫ АДАТ



Перзенттерим, меймандостукту адат кылгыла. Бул – жакшы сапат. Мейманды ачык маанай менен күлүп күтүп алгыла. Алдына дүйүм-тамактар коюп, жеп-ичип отурууга үндөгүлө. Мейман болуп бир жерге барсаңар, өтө ач же ток болуп барбагыла. Тамактан жебей отурсаңар, үй ээси капа болот. Тынбай жей берсеңер, башкаларга жаман көрүнөсүңөр.



Мейман күтүү жана мейманга баруу адеби жөнүндө эмнелерди билесиң?

### Мейман атаңдай улуу (уламыш)

Шаар акимине туткундарды алып келишти. Аким аларды өлүмгө буюрмакчы болду. Алардын арасында бир бала бар эле. Ал акимге:



– Улуу урматтуум, суусадым. Суу бериңиз,  
– деди.

Аким ага суу берүүнү буюрду. Бала:

– Эй, улуу урматтуум! Бизди узак жолдон айдап, алып келишти. Бардыгыбыз суусанганбыз. Башкалар ичпесе, мен да суу ичпеймин. Сураныч, буюруңуз, бардык туткундарга суу беришсин, – деди. Бардык туткундарга суу берилди. Анда бала:



– Эй, боорукер аким, сууңузду ичүү менен бардыгыбыз мейманыңыз болдук. Жакшы кулк-мүнөздүү адамдар өз мейманын өлтүрүшпөйт, – деди.

Аким баланын акылдуулугуна таң калып, туткундарды бошотту.



Уламышта меймандын улуулугу кандай баяндалган?







## ЖАМААТТЫК ИШ-ЧАРАЛАРДА КАТЫШУУ АДЕБИ

Үй-бүлөлүк аземдер, иш-чаралардын бардыгы конок күтүү менен байланыштуу.



Мейманга барганда өзүн алып жүрүүнүн адебин билесиңби?



Тамактануу учурунда айры, бычак, сүлгү жана кашыкты туура иштет:

- ◆ Бычактан оң колуңда, айрыдан сол колуңда пайдалан. Бычак менен айрыны идишке такылдатып койбо;
- ◆ идиште турган тамакты кашык менен чукуба;
- ◆ иштетилген кашык, айры жана бычакты тарелкага кой.
- ◆ Тамактанып болгондон кийин колуңду жууп, кийин сүлгүгө аарчы.



## Көмөкчү кыз






Бүгүн Зыйнаттардыкында бешик тою аземи болду. Зыйнат да колун көкүрөгүнө коюп, меймандарды күтүп алууда катышты. Алардын колдоруна суу куюп, таза сүлгү сунду. Тамактарды ташыганга көмөктөштү. Анткени ага булардын баарын чоң энеси үйрөткөн. Зыйнатка үй ээлери менен меймандардын өз ара мамилелери өтө жакты. Конок күтүүчүлөр “Куш келиңиздер!” дешсе, меймандар “Кушубак болуңуз!”, “Ырахмат!” деп жооп кайтарышты. Бешик тою абдан сонун өттү.



Үйрөнгөндөрүңдөн кандай жыйынтык чыгардың?



Берилген тамак-аштардын баш тамгаларын таап, аларды кошуп окусаң, үй буюмунун аты пайда болот.

Д +  +  +  + О +  
+ Р +  + О +  .



## КИЙИНҮҮ МАДАНИЯТЫ



?

Тыкан кийинүү дегенде эмнени түшүнөсүң?



Кийимиң таза жана тыкан болсун. Аны кийим илгичте сакта. Бут кийимиңди жуптап, өз ордуна койгонду унутпа.



1. Качан кандай кийинүүнү билесиңби?
2. Ата-энеңе жардамдашканда кандай кийинесиң?
3. Мектеп жана үй кийиминин айырмасын айтып бер.



Өз жашына, мезгилге жана ордуна карап кийиүү адамдын маданиятынан, дитинен, кандай адам экенинен кабар берет. Уул-кыздардын улуттук өзгөчөлүктөрдү эсепке алып, өздөрүнө жарашкан, таза кийимдерди кийип жүрүшү алардын маданиятынын белгиси эсептелет.



Каерде кандай кийинүү керектигин билип ал жана ага амал кыл. Мектептен кайткандан соң, үй кийимиңди кий.



## БАЛДАР ОЮНДАРЫ

(практикалык сабак)

### "Коон үзмөй" оюну

Оюн балдардын шамдагайлык, күчтүүлүк сапаттарын өөрчүтөт жана бир топ балдардын катышуусунда өтөт. Мында балдар чек таштап "коондор" жана "дыйкандар" болуп эки топко бөлүнүшөт. Коон болгон балдар



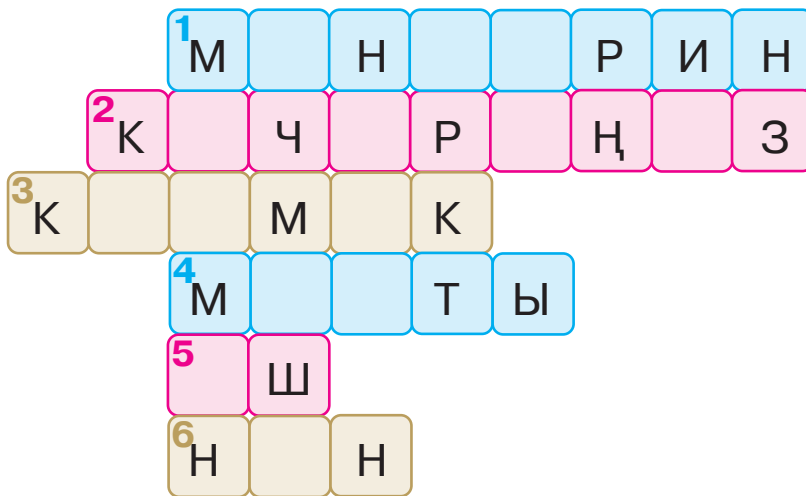
бири-биринин белинен кучакташып, башкысы кыймылсыз бир нерсени кармап турат. Мисалы, эшиктин туткасы, ысыткыч батарея, кол жеткидей жоондуктагы дарак жана башка. "Дыйкандар" жактагы бир бала



келип, "коондор"ду бир баштан тартат. "Коон" болгон баланы топтон үзүп алса, кийинкисин тартат. Үзө албай калса, өзү "Коон" болуп кошулат. Оюн бир жактын оюнчулары түгөнгө чейин улантылат.



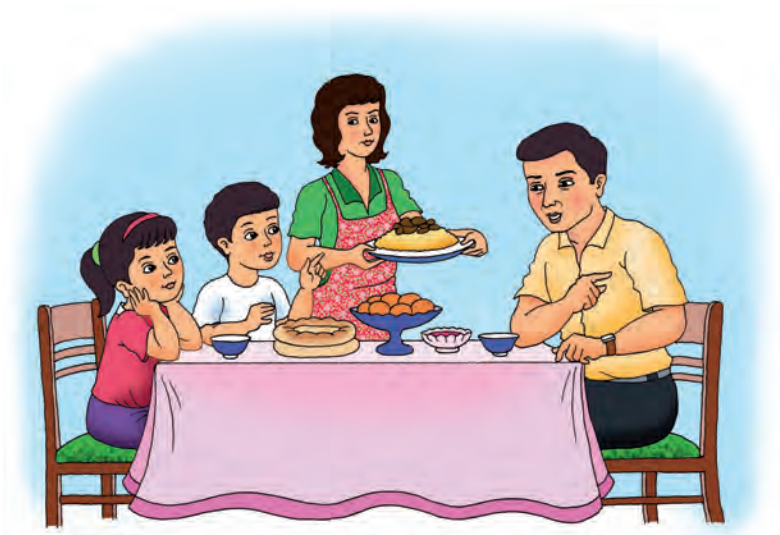
1. Оюндун шартын мугалимиңер менен чогуу жакшылап түшүнүп алып, класста ойноп көргүлө.
2. Дагы кандай оюндарды билесиң? Классыңар менен талкуулап, өзүңөр билген оюндарды санагыла. Шартын түшүндүрүп бергиле.





Суруолор:

1. Кышта мейман күткөндө дасторконго коюла турган тропикалык жемиштин аты.
2. Кечирим сураганда айтылуучу сөз.
3. Сүттөн алына турган продукция.
4. Камырдан түйүп жасалып, бууда бышырыла турган тамак.
5. Күрүчтөн жасалуучу эң сонун тамак.
6. Дасторконго биринчи коюлуучу нерсе.





## IV. ӨЗҮН-ӨЗҮ КӨЗӨМӨЛДӨӨ

### ДОСТУКТУ КАДЫРЛА



Перзенттерим, дайыма достошууну адат кыл. Кимдин досу көп болсо, анын жакшы сапаттары да ошончо көбөйөт.

Жаңы дос тапсаң, эскисин таштаба. Досуңа душмандык кылганды дос тутунба.

Акылсыз жана жалкоолор менен достошпо, анткени бул илдеттер жугуштуу болот. Эгерде достошсоң, аларга жаман адаттарынан арылууга жардам бер.

Досуңдан эч нерсени кызганба.



**Илдет** — жаман адат.



1. Досторуңа кандай жумуштарды аткарууга жардам бересиң?
2. Достошуу адеби жөнүндө айтып бер.





1. Сүрөттө кайсы улут өкүлдөрү көрсөтүлгөн?
2. Мекенибизде кандай улут жана элеттер жашайт?
3. Кайсы улут өкүлдөрүнөн досторун бар? Алар жөнүндө айтып бер.



Уул-кыздарым, бардык улуттун балдары менен достошууга умтулгула. Алар сенин акылыңа кубат, дилиңе шаттык берет. Тил үйрөнөсүң. Орус досуңдан орус, англис досуңдан англис тилин үйрөнсөң, өз эне тилиңди досторуңа үйрөтсөң, өзүңө дүйнө эшиктери ачылаарын билип ал.

...улуттар аралык ынтымак жана достук, аларды сактоо жана чыңдоого умтулуу дайыма элибиздин өзүнө мүнөздүү сапаты болуп келди жана ушундай болуп калууда.

*Өзбекстан Республикасынын  
Биринчи Президенти  
Ислам Каримов*



"Достук улут тандабайт" деген темада чакан текст түз.



Достук – байлыктан а     .





## ДОС ТАНДОО ЖАНА ТААНЫШУУ ЭРЕЖЕЛЕРИ



Досуң менен таанышканда өзүңдү жакшы тут. Оболу досторчо кол кысып көрүш, атыңды, кайсы мектеп жана класста окушуңду айт. Сүйлөшкөндө ага атын айтып кайрыл. Мындан маектешиң абдан сүйүнөт.

Досуң менен учурашканда ачык маанай менен сүйлөш. Достук ширин сөз жана көмөк көрсөтүүдөн башталаарын унутпа.

### Пил менен Маймыл (ЖОМОК)

Илгери алыс токойдо чоң жана күчтүү Пил кичинекей, бирок эпчил Маймыл менен достошуптур. Пил ар күнү токойду айланып, Маймылдан кабар алып турат экен. Маймыл болсо Пилди түрдүү мөмө-жемиштер менен сыйлайт эле. Бир күнү



издей-издей, араң зорго бир дарактын учунан тааптыр. Пил досунан:

– Эмнеге бул жерде отурасың? – деп сураптыр.

– Коркуп жатам, – дептир Маймыл үнү калтырап. – Жолборс мени жеп коёт. Тигине, дарактын артында аңдып турат.

Пил кичине досун капа кылган Жолборстун сазайын бериптир.

*Өткүр Хашимов*



1. Эмне үчүн Пилди Маймылдын чыныгы досу деп эсептейсиң?
2. Чыныгы достук менен жалган достуктун айырмасын айт.





## ТАРТИПТҮҮ ЖАНА ЭСТҮҮ БОЛ



Тартиптүү болуу бул – бардык нерсе-буюмдарды өз ордунда таза сактоо, алардан туура пайдалануу дегени. Эстүү болуу дегени болсо – “Эми эмне кылсам экен?” – деген суроо туулганда, жакшылап ойлоп, жолун издөө жана чечимин табуу дегени. Балдарым, тартиптүү жана эстүү болгула.



Жамаат жайларда өзүңдү кандай тутууну билесиңби?

### **Адебиң – көркүң**

Көчөлөрдө, музейлерде,  
Сейилбактарда –  
Жүргөнүңдө адеп сакта,  
Каникулда да.

Тартиптүү бол, эстүү бол,  
Күтөт түрдүү билимдер.



Даяр дептер, түстүү калем,  
Түрдүү пластилиндер.

"Үнөмчүлдүк — жакшы сапат",  
Эсте туткун муну сен.  
Убал кылба нанды, тузду,  
Эч чыкпасын эсиңден.

*Дилшат Ражаб*



Тартиптүү жана эстүү болуунун пайдасы жөнүндө айтып бер.

## **Адип-бейтартип** (ЖОМОК)

Бар экен да, жок экен, ач экен да, ток экен. Адип аттуу бала болгон экен. Ал адептүү болгону менен, иштери абдан бейтартип экен.

Адип өспүрүм жигит болгондо атасы ага жыгач устачылык кесибин үйрөтүптүр. Бир күнү бир багбан анын атасынан эшик, терезе даярдап берүүнү сураптыр. Атасы, өзү ооруп калганы үчүн, убактылуу уулун жөнөтүптүр.



Адип ишке киришиптир. Багбан болсо өз жумушун баштаптыр. Ал гүл кайчысын эми колуна алган экен, Адиптин үнү угулуптур:

– Байке, тешкичти көрбөдүңүзбү?

Багбан тешкичти тарындылардын арасынан таап бериптир.

Кийин жүзүмдү ирээтке келтиргени эми эле шатыга көтөрүлгөндө дагы Адиптин үнү угулуптур:

– Байке, муну караңыз, араамды кайда койдум экен?!

Эми багбандын кыжыры келе баштаптыр. Бирок бул жолу да унчукпай, арааны издей баштаптыр. Издей отурса, ал тактайлардын арасынан чыгыптыр.

Андан соң Адип сүргүнү издептир.

Багбандын ачуусу чыгып, Адиптин алдына келиптир да, мындай дептир:

– Атың Адиппи, же Бейтартиппи? Өз иш куралыңды дайын жерге койбостон, өзүң да, мени да иштегени койбой жатасың. Турчу кана, жөнө мындан, атаң айыкса өзү келип иштейт!

Ошондо Адиптин эсине атасынын: «Бейтартип болсоң, кийин кыйналасың», –



деген сөздөрү келиптир. Адип өкүнүптүр да, багбандын үйүнөн башын ийип чыгып кетиптир.

*Толкун Илхамов*



1. Жомоктон өзүңө кандай жыйынтык чыгардың?
2. Эмне үчүн тартиптүү жана эстүү болуу керек? Өз сөздөрүң менен түшүндүрүп бере аласыңбы?



Ченелген иш чеки болбойт.

Бейтартип жана адепсиз адам жалбыраксыз даракка окшойт.

*Мухаммад Исмайыл*

Көп сүйлөө жана бейтартиптик акылдын аздыгынын белгиси.

*“Hikmatnoma”дан*







## МҮЛКТҮ АБАЙЛАГАН КОР БОЛБОЙТ



Мал-дүйнө, нерсе-буюм мүлк деп аталат. Үй-жай, автомобиль, үй буюмдары, жалпысынан, акчага алына турган бардык нерселер мүлк болуп эсептелет. Ал адамдарга жакшылык кылуу, ата-энени багуу, өнөр-билим үйрөнүү, сооп иштерди кылуу үчүн керек.

Мал-мүлккө эмгек менен гана жетишилет. Сенин нерселериң да ата-энеңдин эмгегинин натыйжасы саналат. Андыктан, аларды абайла, этиятта.

### **Буюмдун кадырын берешен билет** (аңгеме)

Бир күнү Андижан шаарында катуу жер титирөө болду. Көп адамдар там жана дубалдардын астында калып өлүштү, майып болду. Көпчүлүк үй-жайсыз, ач калды. Алар үчүн ар кимден нан, кийим, акча чогултулду.



Кайрымдуулук коому түзүлүп, байлардан акча жыйналды. Коомдун ишчилери жардам сурап ташкенттик бир байдын үйүнө барышты. Бай ачууланып турган экен. Ишчилер андан ачуусунун себебин сурашты. Билишсе, кызматкери учу күйгүзүлбөгөн бир тал ширеңкени жерге таштаган экен. Ишчилер "Бир тал ширеңкеге кызматкерин ушунча урушса, акча сурасак кандай болот экен", – деп экиленип калышты. Бирок унчукпай чыгып кете албай, максаттарын айтууга мажбур болушту. Бай алардын сөзүн угуп, дароо чөнтөгүнөн жер титирөөдөн жабыркагандар үчүн беш жүз сом чыгарып берди. Бул өтө чоң акча эле. Ишчилер таң калышты. Бай аларга карап: "Эмнеге таң каласыңар? Эгерде мен ширеңкенин талын ысырап кыла берсем, мындай сооп иштерге кандай кылып акча чогултмакмын?" – деди.

*Мунавваркары Абдурашидханов*



Жети өлчөп, бир    .



## ЭС АЛУУ, САЛАМАТТЫКТЫ САКТОО, БИЛИМ АЛУУ УКУКТАРЫ ЖӨНҮНДӨ



?

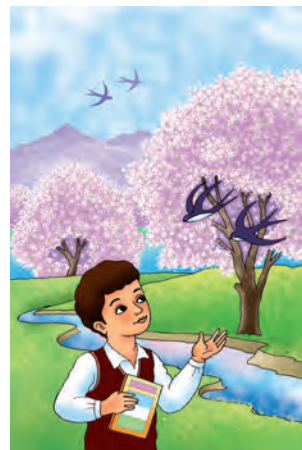
1. Сүрөттөрдө эмнелер көрсөтүлгөн?
2. Сенин кандай укуктарың бар?
3. Сенин укуктарың ким тарабынан корголот?



Башкы мыйзамыбыз – Конституциябызда балдардын билим алуу, эс алуу, саламаттыгын сактоо укуктары бар экендиги белгиленген.

## Бардыгын сүй

Ушул талаа, ушул кыр,  
Ушул китеп, ушул ыр,  
Ушул токой, тоо-ташы,  
Салкын төрү, гүл багы,  
Көзүң түшкөн ар бир гүл,  
Бүгүн, эртең, келечек,  
Баары-баары сеники!  
Мыйзам менен сеники!  
Балам түйгүн эсиңе,  
Туруктуу бол элиңе.



*Шухрат*



Ырдан мисал келтирип, өз укуктарыңды айтып бер.





## ДЕН СОЛУГУҢ — БАЙЛЫГЫҢ



Убакыттын тез өтүшүн билесиң-би?

Ден соолугуң убакыттан туура пайдаланууңа байланыштуу экендигин унутпа. Дениң соо болушу үчүн күн тартибиңе төмөнкүлөрдү кирит: сөзсүз, уйкуга жатаардан мурда ачык абада 30 минута айланып жүр. Күнүгө 8 сааттан укта. 2 сааттан ачык абада эс ал. Жок дегенде 1 саат күч сарптап эмгектен. Эртең мененки дене тарбиялык көнүгүүлөргө 15 минута убакыт ажырат.

### Убакыт күтпөйт

Дептер-китеп чачылган,  
Үй тапшырмасы – чала.  
Саат жүрөт чык-чык-чык,  
Иштелбеген маселе.  
Дагы үн салып саат,  
Тогуз болгонун айтат.



А Салимжан кыжаалат,  
Эми шашылып турат.  
Салимжан алсыз, жүдөө,  
Эч бир ишке "убакты жок",  
Дене тарбиясы кайда?  
Жуунганга "убакты жок".  
Сабактардан жетишпейт,  
Калган ишке кар жаады.  
Күн тартиби пайдалуу  
Билсин муну бүт баары!



*Шүкүр Саадулла*



1. Ырды жаттап ал.
2. Күн тартибинин ден соолукка пайдасы жөнүндө эмнелерди билесиң?



Убактың кетти – бактың кетти.





## КУБАНЫЧТУУ КҮНДӨРДҮ БЕЛГИЛӨӨ



Эң кубанычтуу күндөрүң Нооруз, Мехржан, Түшүм майрамдары белгилене турган күндөр болсо керек, туурабы?

Бул майрамдар бир нече жүз жылдардан бери элибиз тарабынан белгиленип келинүүдө.

Бул майрамдарда элибизге мүнөздүү кең пейилдүүлүк, берешендик, кичипейилдик, ак көңүлдүк, меймандостук, балага үйрүлүп түшүү сыяктуу адаттары айкын көрүнөт.

### Нооруз майрамы

Дагы кызгалдактар ачылды жайнап,  
Дагы көрккө кирди аалам, жапжашыл.  
Бул жылдын жазы да өзгөчө шаңдуу  
Мекеним, кут болсун Нооруз майрамың.  
Башыңда эркиндик күнүң дагы бар,  
Гербиң бар, Тууң бар, Журтбашың да бар.



Максатың, кайратың, чыдамың да бар,  
Мекеним, кут болсун Нооруз майрамың.

*Эркин Вахидов*

## **Мекеним**

Түркүн түстүү гүлдөргө,  
Мукам үн булбулдарга,  
Көк тиреген үйлөргө,  
Бак келтирчү тойлорго,  
Шаңдуу майрам, күүлөргө.  
Бай журт менин Мекеним,  
Чак журт менин Мекеним.

*Өткүр Рашид*



Улуттук майрамдарыбыз жана үрп-адаттарыбыз жөнүндө эмнелерди билесиң?





## ҮЙ-БҮЛӨЛҮК АЗЕМДЕР ЖАНА БАШКА КУТТУУ КҮНДӨР



Туулган күн, той, мейман күтүү  
үй-бүлөлүк аземдер эсептелет.

### Биринчи белек

Халима бакка кирди,  
Таң эртеден шашыла.  
Эрте жаз гүлүн терди,  
Анын аты – бинапша.

Халима гүлдү терип,  
Кайда алып кетсем дейт?  
Чын дилинен белекке,  
Кимге барып берсем дейт?

Үйгө келгенде билдик,  
Мээрим толо көзүнөн.  
Гүлдү белек кылыптыр,  
Апасына өзүнөн.



*Иляс Муслим*



"Апакемдин туулган күнү" деген те-  
мада чакан текст түз.



9-май – Эскерүү жана кадырлоо күнү, адамзаттын фашизмдин үстүнөн жеңишке жетишкен куттуу күнү болуп саналат. Ушул күнү ади-леттүүлүк үчүн күрөштө курман болгон ата-бабаларыбыздын жаркын элесин эске ал. Эскерүү аянтына барып, андагы жазуулар менен тааныш.

Өзүң үчүн кадырлуу инсандарды кубантуунун планын түз. Эмне кылсаң, аларды көбүрөөк кубанткан болоор элең?!



Өткөн күнүңдү унутпа.



Тарыхый эскерүүсүз келечек    .



1. Эскерүү жана кадырлоо күнүн сен кандай белгилейсиң?
2. "Элесиңер түбөлүк эстен кетпейт" деген темада чакан текст түз.





## ТАБИЯТТЫ АБАЙЛА



Жаныбарларга зыян тийгизүүнүн жаман адат экени жөнүндө досторуң менен ой бөлүш.



Табият кубулуштары, бак-дарактар, өсүмдүк, жаныбар, канаттуулар – табиятты түзөт. Жашоодон, кооздуктан кубануубуз үчүн табият берген белектер болуп саналат.

### **Бермет-жоогазын жөнүндө жомок**

Бермет-жоогазын сейрек учурай турган баалуу өсүмдүк. Ал "Кызыл китеп"ке киргизилген. Жомогуубуз дал ушул кооз гүл жөнүндө.

Тээ илгери мээримдүү жана куттуу бир мамлекет болгон экен. Мамлекет ханынын



сулуулуқта теңдешсиз, акылдуу кызы бар экен. Күндөрдүн биринде ал оор дартка чалдыгыптыр. Анын абалын көргөн сарай дарыгери ханга:

– Ханым, бир сыйкырдуу жоогазын бар. Аны Ясуман кемпир өз багына жашырып койгон. Эгерде кызыңыз ошол гүлдү жыптаса, сөзсүз, айыгып кетет, – дептир.

Хан журтка: – “Гүлдү алып келгенге кызымды беремин”, – деп жарыялайт. Бийик тоолордо кой багып жүргөн эр жүрөк жигит – Баатыр койчу хандын кызын жактырат экен. Кабарды угуп, гүл үчүн Ясумандын багына сапар тартыптыр. Кемпир гүлдү кайтарууну жылан менен жантактарга тапшырып, кырк күндүк уйкуга кеткен экен. Койчу бактын тосмосуна жакындаганда анын жан шериги – кой айдап жүрүүчү таягы тилге кирип:



– Жыландарды мени менен урсаң, алар сага жол беришет, – дептир.

Койчу жыландарды таягы менен айдап, бутуна оролгон чырмоок, сайылган жантактарды таягы менен уруп, бактын ортосуна жетип барыптыр. Ал жерден айланасына нур таратып, ачылып турган гүлдү алыптыр жана аны абайлап койнуна салыптыр. Кайтаарда дагы жантак жана чырмооктор, жыландарды уруп, айдап, акыры сыртка чыгып алыптыр.

Хан сарайына келип, дарыгерге гүлдү бериптир. Дарыгер кызга гүлдү жытаткан экен, ал көздөрүн ачыптыр. Жүзүнө кызыл жүгүрүп, көздөрү нурга толуптур. Тез күндөрдө ал толук айыгып кетиптир. Хан кырк күн, кырк түн той кылып, кызын Баатыр койчуга бериптир. Гүлдү багында өстүрө баштаптыр. Ошондон бери эл бул сыйкырдуу гүлдү жакшы көрүп, ак болгону үчүн "Бермет – жоогазын" деп аташчу экен.



Жомоктон баалуу бермет-жоогазын жөнүндө эмнелерди билип алдың?



## V. ЭСТЕТИКА

### БИЗДИН ЖАШООБУЗДА ТЕАТР



1. Сүрөттө кайсы имарат көрсөтүлгөн?
2. Куурчак театры жөнүндө эмнелерди билесиң?

### Куурчак театрында

Ширинай чоң энеси менен куурчак театрга барды.


Ай-ий, балдардын көптүгүн!... – таңданды Ширинай.

Ал жерде «Алтын балык» жомогун көрсөтүштү. Спектаклды көргөндөн соң Ширинай



найдын таңдануусу ого бетер артты. Чын да, куурчактардын ар бир кыймылы жана абалы колдо башкарылат экен. Абдан кызык го! Куурчактар кыймылга келип, сүйлөшсө!

Ширинай театрдан өтө чоң таасирленүү менен кайтты. Досторуна театрдан эмнелерди үйрөнгөнүн айтып берди.

 Эмне деп ойлойсуң, Ширинай досторуна эмнелерди айтып берди экен?

Эстетика кандайдыр бир нерсенин кооздугун туя билүү дегени. Театр да кооздукту сезе билүүгө үйрөтөт.

Театрга баруу адебинин эрежелери:

- ◆ театрга тыкан кийинип бар;
- ◆ театр имаратына ар түрдүү жей турган тамактарды алып кирбе;
- ◆ спектакль учурунда сүйлөшүп отурба.



Миң уккандан, бир көргөн артык.





## **ЖОМОКТОР – ЖАКШЫЛЫКТЫН ЖАРЧЫСЫ**



Ардактуу балдарым, силер жомокторду абдан жакшы билесиңер. Анткени кичинеңерден жомок угуп чоңойдуңар. Бул жомокторду даанышман элибиз жараткан. Элдик жомоктор бир нече түрлөргө бөлүнөт: турмуштук, жаныбарлар жөнүндөгү, сыйкырдуу-уламыш жомоктор.

Жомоктордо элдин үмүт-тилеги, миң жылдык даанышмандыгы, тажрыйбасы туюнтулган. Адилеттик жана чындык даңкталган.

Перзенттерим, жомоктордон көптөгөн адамдык сапаттарды үйрөнөсүңөр. Ал жакшылыктын жарчысы.

### **Роза гүлү**

....Күндөрдүн биринде бакта чөптөрдүн жана талаа гүлдөрүнүн арасында роза гүлү ачылды. Айланадагы бардык өсүмдүктөр анын сулуулугу жана жыпар жытына





таңданып, гүлдү мактай башташты. Роза гүлү бул мактоолорду угуп сыймыктанды жана эч кимди көзгө илбей койду.

Бир күнү роза гүлү түш көрүптүр. Түшүндө бир өзү чөлдө өсүп жаткан имиш. Айланасында чөптөр да, дарак да жок экен. Күн аёсуз ысытып жатыптыр. Ысыктан абдан суусаптыр, бирок суудан кабар жок имиш. Бат эле гүлдүн жалбырактары соолуй баштаптыр. Ошол учурда катуу шамал болуп, үйүлгөн кумдар үстүнө түшүптүр. Коркконунан үнүнүн барынча кыйкырып жибериптир жана өз үнүнөн ойгонуп кетиптир. Көзүн ачып айланасында ага таңданып карап турган чөптөр менен дарактарга биринчи жолу жылмайып караптыр жана аларды чочутуп жибергени үчүн кечирим сураптыр.



1. Роза гүлү эмнени түшүнүп жетти?
2. Роза гүлүнүн абалына түшүп калбастык үчүн адам эмнелер кылышы керек экен?



Жомоктор ой-кыялдын чексиз асманына окшойт.





## АДАМДЫН ЖЕТКИЛЕНДИГИНДЕ КӨРКӨМ ӨНӨРДҮН ОРДУ



Байыртадан адамдар сулуулукка умтулуп жашашат. Аны туюшкан жана сүрөттөрдө сүрөттөшкөн. Мына ошондон дүйнөдө көркөм сүрөт өнөрү пайда болгон. Балдарым, эгерде силерде сүрөт тартууга кызыгуу болсо, аны, сөзсүз өркүндөткүлө.

### АСФАЛЬТТАГЫ СҮРӨТТӨР

Ким тааныбайт көчөбүздө  
Сара, Насим, Дилшатты.  
Асфальт жолдо үймөлөктөп  
Түрдүү сүрөттөр тарты.  
Убактылуу унутушкан  
Китеп, калем, ручканы.  
Сызып жатат шар кармаган  
Балдар жана куштарды.

*Турсунбай Адашбаев*



Сен да ушул балдардай сүрөт  
сызганга кызыгасыңбы?





## ТАРБИЯЛУУЛАР СЫНАГЫ

(практикалык сабак)



Классыңда “Тарбиялуулар сынагын” өткөргүлө.

Төмөнкү суроолорго жооп берип, тарбиялуулар сынагынын жеңүүчүлөрүн аныктагыла:

1. Сабактарда устаттын суроолоруна кол көтөрүп жооп бере турган окуучу ким?
2. Кайсы досуң “ыракмат”, “сураныч”, “ооба”, “кутман таң” (“күнүң куттуу болсун”), “саламат бол” сыяктуу сөздөрдү көп колдонот?
3. Дайыма баарына жардам берүүгө даяр досуң ким?
4. Сен көбүрөөк кайсы досуңдан өрнөк алууну каалайсың?
5. Сага атыңды айтып кайрыла турган досуң ким?
6. Сынактын жеңүүчүлөрүн куттуктап, ыр, жомок же уламыш айтып бергиле.





## ТЕКШЕРҮҮ ИШИ

1. “Мекени бардын дөөлөтү ...” макалындагы түшүрүп калтырылган сөздү белгиле.  
а) көп; б) жакшы; в) бар.
2. Кайсы жоопто үй-бүлөлүк азем берилген?  
а) туулган күн;  
б) досу менен ойноо;  
в) мектепке баруу.
3. Эстетика деген эмне?  
а) маектешүү;  
б) сулуулукту туюу;  
в) конокко, мейманга баруу.
4. Эртең мененки дене тарбияга канча минута убакыт ажыратуу керек?  
а) 15 минута;  
б) 10 минута;  
в) 20 минута.



1. Улуу бабаларыбыздын кандай үгүт-насааттарын билесиң?
2. Жамааттык иш-чараларда эмнелерге амал кылуу керек?



## МАЗМУНУ

### I. БИЗДИН МЕКЕНИБИЗ — ӨЗБЕКСТАН

АТА МЕКЕН .....	3
АТА-БАБАЛАРДЫН МУРАСЫ — СЫЙМЫГЫБЫЗ .....	6
УЛУУ БАБАЛАРЫБЫЗДЫН ҮЛГҮЛҮҮ ИШТЕРИ .....	8

### II. ҮЙ-БҮЛӨ — ЫЙЫК ТУРАК

АТА-ЭНЕ — ЫЙЫК ЖАНА КУТТУУ ИНСАНДАР .....	10
ҮЙ-БҮЛӨДӨ МЕНИН ОРДУМ .....	12
КАРЫСЫ БАР ҮЙДҮН ЫРЫСЫ БАР .....	13

### III. АДЕПТҮҮЛҮК — АДАМДЫН КӨРКҮ

ЖАМААТ ЖАЙЛАРДА ӨЗҮН АЛЫП ЖҮРҮҮНҮН АДЕБИ .....	17
СЫЛЫКТЫК ЖАНА ЖЫЛУУ МАМИЛЕ .....	20
СҮЙЛӨШҮҮ АДЕБИ .....	23
МАЕКТЕШҮҮ МАДАНИЯТЫ ЖАНА ТЕЛЕФОНДО СҮЙЛӨШҮҮ АДЕБИ .....	26
СЫРТКЫ КӨРҮНҮШ ЖАНА ТЫКАНДЫК .....	28
ЖАКШЫ САПАТ — ИНСАҢДЫН КӨРКҮ .....	31
БЕРЕШЕН ЖАНА КИЧИПЕЙИЛ БОЛ .....	33
ӨЗҮҢӨ-ӨЗҮҢ КЫЗМАТ КЫЛУУНУ ҮЙРӨН .....	35
МЕЙМАНДОСТУК — ЖАКШЫ АДАТ .....	39
ЖАМААТТЫК ИШ-ЧАРАЛАРДА КАТЫШУУ АДЕБИ .....	41

КИЙИНҮҮ МАДАНИЯТЫ .....	43
БАЛДАР ОЮНДАРЫ .....	45

#### **IV. ӨЗҮН-ӨЗҮ КӨЗӨМӨЛДӨӨ**

ДОСТУКТУ КАДЫРЛА .....	48
ДОС ТАНДОО ЖАНА ТААНЫШУУ ЭРЕЖЕЛЕРИ ....	51
ТАРТИПТҮҮ ЖАНА ЭСТҮҮ БОЛ .....	53
МҮЛКТҮ АБАЙЛАГАН КОР БОЛБОЙТ .....	57
ЭС АЛУУ, САЛАМАТТЫКТЫ САКТОО, БИЛИМ АЛУУ УКУКТАРЫ ЖӨНҮНДӨ .....	59
КУБАНЫЧТУУ КҮНДӨРДҮ БЕЛГИЛӨӨ .....	63
ҮЙ-БҮЛӨЛҮК АЗЕМДЕР ЖАНА БАШКА КУТТУУ КҮНДӨР .....	65
ТАБИЯТТЫ АБАЙЛА .....	67

#### **V. ЭСТЕТИКА**

БИЗДИН ЖАШООБУЗДА ТЕАТР .....	70
ЖОМОКТОР – ЖАКШЫЛЫКТЫН ЖАРЧЫСЫ .....	72
АДАМДЫН ЖЕТКИЛЕҢДИГИНДЕ КӨРКӨМ ӨНӨРДҮН ОРДУ .....	74
ТАРБИЯЛУУЛАР СЫНАГЫ .....	75
ТЕКШЕРҮҮ ИШИ .....	76

**X-20**

**Хасанбаева А.**

**Адеп:** Жалпы орто билим берүүчү мектептердин 2-классы үчүн окуу китеби/А. Хасанбаева, М. Инаятова, А. Неъматова. – Т.: «O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi» Мамлекеттик илимий басмасы, 2018. – 80 б.

ISBN 978-9943-07-616-7

**УЎТ:177.1=512.154(075)**

**КБТ 74.200.51**

*O‘quv nashri*

Oysha Hasanboyeva  
Muhayyo Inoyatova  
Adolat Ne‘matova

**ODOBNOMA**  
**2-sinf uchun**  
**darslik**

*(Qirgiz tilida)*

To‘rtinchi nashr

«O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi»

Davlat ilmiy nashriyoti

Toshkent — 2018

Которгон

Г. Токтобаев

Редактору

Г. Токтобаев

Көркөм редактору

А. Бурханов

Сүрөтчү

Б. Мухамедов

Компьютерде даярдаган

У. Сапаев

Басманын лицензиясы AI № 160, 14.08.2009-ж.

Басууга уруксат берилди 11.05.2018-ж. Форматы 70 x 90<sup>1/16</sup>.  
Кегли 16. Офсеттик усулда басылды. Шарттуу басма табагы 6,11.  
Эсеп басма табагы 5,22. Нускасы 717 даана. Заказ № 18–192.

«O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi» Мамлекеттик илимий  
басмасы. Ташкент – 100011, Наваий көчөсү, 30-үй.

«O‘zbekiston» басма-полиграфиялык чыгармачылык үйүнүн басмаканасын-  
да басылды. Ташкент – 100011, Наваий көчөсү, 30-үй.

**Ижарага берилген окуу китебинин абалын  
көрсөтүүчү жадыбал**

№	Окуучунун аты, фамилиясы	Окуу жылы	Окуу китебинин алынгандагы абалы	Класс жетекчисинин кол	Окуу китебинин тапшырылгандыгы абалы	Класс жетекчисинин колу
1						
2						
3						
4						
5						

**Окуу китеби ижарага берилип, окуу жылынын аягында  
жогорудагы жадыбал класс жетекчиси тарабынан  
баалоонун төмөнкү критерийлеринин негизинде толтурулат**

Жаңы	Окуу китебинин алгачкы жолу берилгендеги берилгендеги абалы
Жакшы	Мукабасы бүтүн, китептин негизги бөлүгүнөн ажырабаган. Бардык барактары бар, жыртылбаган, көчпөгөн, беттеринде жазуучийүүлөрү жок.
Канааттандыруу	Мукабасы эзилбеген, бир аз чийилип, четтери тытылган, китептин негизги бөлүгүнөн ажыраган түрү бар, пайдалануучу тарабынан канааттандыруу ремонттолгон. Көчкөн барактары кайра ремонттолгон, айрым беттерине чийилген.
Канааттандыруу эмес	Мукабасына чийилген, жыртылган, негизги бөлүгүнөн ажыраган же таптакыр жок, канааттандыруу эмес ремонттолгон. Беттери жыртылган, барактары жетишпейт, чийип, боёп ташталган. Окуу китебин калыбына келтирүүгө болбойт.